

pady známe z dobových textov, podľa ktorých existovali modelové vyobrazenia niektorých apoštolov, tajne vyhotovené ukrytými maliarmi na objednávku žiakov.⁵⁰ Pre funkciu ranokresťanského portrétu však tieto údaje nemajú podstatnejší význam. Zobrazenia uctievaných osôb v tomto období vôbec neriešia problém podobnosti s konkrétnym človekom. Náboženský „portrét“ sa predovšetkým vyrovnával s morálnou otázkou vyplývajúcou z viery, lebo viac ako hociktorý iný druh obrazu ho bolo možné podozrievať z tvorby idolu. Ale na druhej strane, aj keď obava z tvorby idolu bola v kresťanoch hlboko zakorenená, túžba zosobniť postavy svätých na didaktické účely bola taká silná, že sa postupne čoraz viac rozširoval okruh uctievaných osôb, ktoré sa mohli znázorňovať. Tento druh ranokresťanského verejného portrétu je teda svojou podstatou prevažne náučný. Didaktickú funkciu plní pomocou zosobnenia zobrazeného na základe konvenčného výtvarného znaku. Paralelne s ním existuje aj súkromný portrét, ktorý síce postupne sčasti tiež podlieha typologickému spôsobu zobrazenia, napriek tomu si však dlho udržiava vo svojom základe antickú realistickú tendenciu.

Niekedy sa realizmus v podaní tváre objaví aj v oficiálnom kresťanskom umení, napr. v ravenských mozaikách cisárskeho byzantského štýlu. Tento spôsob portrétného umenia však z kresťanského výtvarného prejavu pozvoľna mizne.

Situácia *západného umenia po rozpade Rímskej ríše* je veľmi zložitá nielen v súvislosti s búrlivými zmenami a postupným namáhavým preskupovaním danej štruktúry a vznikáním nových štátnych celkov. Na území Európy pôsobí aj viacero silných výtvarných vplyvov, ktoré na seba navzájom narážajú, prestupujú sa, znova oddeľujú, aby postupne vytvorili novú syntézu. Už neskoré rímske umenie bolo významne ovplyvnené orientálnymi a alexandrijskými filozofiami, s ktorými sa často prijímali aj výtvarné tendencie. Ranokresťanská Európa je nasýtená barbarickým umením pôsobiacim na území rímskeho kultúrneho okruhu i mimo neho; prostredníctvom tradície neskororímskeho

výtvarného prejavu čerpá z orientálnych vzorov, súčasne sprostredkovaných Byzanciou. Zároveň sa utvorenie určitého umeleckého cítenia komplikuje i vzťahom kresťanskej filozofie k obrazovému prejavu. Od 4. storočia, keď sv. Augustín vo svojom učení zlúčil novoplatonizmus s kresťanstvom, ovládli jeho myšlienkové princípy uvažovanie tých kultivovaných vrstiev, ktoré tvorili zázemie umeleckej tvorby. Jeho názor na umenie vychádzal z Plotinovho odmietania zmyslových vnemov ako jednostranných a neúplných a z uprednostnenia „vnútorného“ sveta. Pre Augustína bol obraz len symbolom idey. Jediným dôvodom existencie obrazu bola jeho schopnosť sprostredkovať ideu aj nevzdelaným. Funkciou obrazu mala byť znova didaktickosť. Najrýdzejším prejavom Augustínom zavrhaného zmyslového vzťahu k svetu bol kult krásy ľudského tela, ktorého výrazom bola ľudská socha a vo špecifickom zmysle aj portrét. Kresťanské umenie postupne celkom odstránilo spodobovanie súkromných osôb (okrem veľmi raných zobrazení donátorov) a obmedzilo obrazy ľudskej tváre na úzky okruh svätcov a Krista, teda akýsi druh „portrétu“ mŕtvych.⁵¹ Len podobizne biskupov boli pozostatkou zobrazovania živých ľudí. Tieto portréty cirkevných hodnostárov boli výlučne znakové.⁵² Portréty pápežov v San Paolo fuori le Mura v ich schematickosti nemožno navzájom odlišiť; určuje ich len meno. Zdalo by sa teda, že antická realistická tradícia spodobovania individuálnej tváre celkom zanikla.

Koncom 6. storočia sa pápež Gregor Veľký rozhodol vytvoriť latinské kresťanstvo opreté o latinské, teda antické umenie. Bolo to reagovanie Ríma na prenikanie írsko-škótskeho kresťanstva, s ktorým silnel aj vplyv abstraktného umenia, blízkeho umeleckému cíteniu barbarických národov. Účinným nástrojom latinizácie sa stali misie benediktínov. Spolu s rímskym kresťanským rítom roznášali do svojich misijných oblastí aj obrodu antického výtvarného cítenia i zobrazovanie ľudskej postavy. Ich snahy narušili síce ďalšie barbarické vpády, vplyv antického umenia sa však stal jednou zo základných zložiek západoeurópskeho kresťanského výtvarného prejavu.